

Eddy de Beaumont

MAASTRICHTSE INDUSTRIËLEN EN HET BELGISCHE ANNEXIONISME IN DE JAREN 1918-1919

Abstract

During and immediately after the First World War the Belgian government developed plans to annex parts of the Netherlands after the war, such as the province of Limburg. How did industrialists in the capital Maastricht respond to these Belgium goals? In this article, I explore the perspectives of an industrialist, a state detective and an economist in this matter. The industrialist was a fierce opponent of annexation, while the state detective was convinced that annexionists, those who were in favour of annexation, should mainly be found among major industrialists. The economist, on the other hand, did not rule out the possibility that some of Maastricht's traders and industrialists would prefer a connection with Belgium. How did they come to these conclusions and to what extent did their considerations and other sources provide an answer to the research question of this article? Taking both gossip and facts into account, we may conclude that indeed there could have been traders and industrialists who supported the Belgian aspirations and preferred to join Belgium. However, the general claim that, in Maastricht especially, major industrialists were in favour of annexation lacks any factual evidence.

Al tijdens de Eerste Wereldoorlog werd gewaarschuwd voor plannen van de Belgische regering om na de oorlog delen van Nederland te annexeren, zoals Zeeuws-Vlaanderen en Limburg.¹ Daarvoor had België zowel militaire als economische redenen. Militair omdat de toegang tot de vesting Antwerpen via de Schelde in Nederlandse handen was en de Maasovergangen in Nederlands-Limburg prima konden dienen als invasieroutes voor het Duitse leger. Economisch omdat Antwerpen en Luik na een annexatie betere verbindingen kregen met de zee en het Duitse achterland. Daarbij kwam dat in november 1918 diverse Belgische media anti-Nederlandse gevoelens aanwakkerden omdat Nederland de gevluchte Duitse keizer Willem II asiel bood en vrije doorgang had verleend aan Duitse militairen op weg naar huis.²

1 M. van der Beek, *Het Belgische annexionisme: een gevaar voor Nederland* (s-Gravenhage 1917).

2 Zie: Wim Klinkert, 'Nederland en de vrede van Versailles', in: *Het verdrag van Versailles 1919. Lezingenbundel seminar Eerste Wereldoorlog, Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie* (Den Haag 2000).

BELGES!
REGARDEZ CETTE CARTE ET RÉFLÉCHISSEZ!

BELGES! Voyez la Belgique mutilée.

I. - En 1815, le traité de Vienne, conclu en dehors d'elle, lui enleva, pour les donner à la Prusse, Malmédy et 10 autres cantons wallons, flamands et luxembourgeois.
Les traités de 1831 et 1839, qui lui furent imposés, lui arrachèrent dans l'intérêt de l'Allemagne:
la moitié du Luxembourg,
la moitié du Limbourg,
lui refusèrent la restitution de la Flandre-Zélandaise, prise naguère par la Hollande DANS L'UNIQUE BUT DE
POUVOIR FERMER L'ESCAUT,
et remplacèrent ces trois portes de notre Maison par un "CHIFFON DE PAPIER", la neutralité, qui ne nous a pas protégés.

BELGES! L'occasion est unique, il nous faut refaire la Belgique.

II. - La Belgique ne peut prospérer,
La Belgique ne peut être en sécurité,
1) que si elle est maîtresse de l'embouchure de l'Escaut, en temps de paix et en temps de guerre;
2) que si Anvers peut commercer librement avec le Rhin;
3) que si elle peut disposer librement de la Meuse limbourgeoise et se défendre sur la Meuse limbourgeoise;
4) que si le Grand-Duché de Luxembourg n'est plus une porte d'entrée grande ouverte pour l'ennemi;
5) que si la Prusse ne s'avance plus sur des territoires usurpés jusqu'aux abords de Liège par-dessus notre ancienne frontière de l'Escaut.

Belges! Voulez-vous, oui ou non, que puisse recommencer l'agression de 1914?

III. - Sur la carte ci-dessus la ligne verte enferme les territoires, fleuves, canaux, chemins de fer qui doivent revenir à la Belgique ou faire partie de son système économique et militaire, pour que ces cinq conditions indispensables soient réalisées.

BELGES!

IV. - Voilà les revendications que le COMITÉ DE POLITIQUE NATIONALE vous invite à poursuivre avec lui en adhérant à son programme et en vous associant avec énergie à la campagne qu'il ouvre à travers tout le pays. Envoyez-lui immédiatement votre adhésion.
La Conférence de la Paix qui siège à Paris doit savoir que TOUS LES BELGES réclament des GARANTIES EFFICACES hors desquelles il ne peut être question de la justice que la Belgique a méritée par son sang, sa ruine et son martyre!

LE COMITÉ DE POLITIQUE NATIONALE
Rue Zimmer, 4, à Bruxelles.

IMPRIMERIE J.-E. GOOSSENS, S.A., BRUXELLES.

Poster met daarop een kaart van het door de Belgische nationalistische beweging Comité de Politique Nationale gewenste Groot België [Fotocollectie Imperial War Museums, catalogusnummer Art.IWM PST 13109]

Het Belgische annexionisme blijft historici boeien.³ We richten ons hier op Limburg en in het bijzonder Maastricht. De Belgische historica Maria De Waele, die als autoriteit op het gebied van het Belgische annexionisme wordt gezien, stelt dat met name invloedrijke Maastrichtse industriëlen de pro-Belgische campagne vanuit de coulissen steunden.⁴ Zoals hieronder zal worden toegelicht, geeft haar argumentatie evenwel aanleiding daar eens kritisch naar te kijken en mogelijk een genuanceerder standpunt in te nemen. Dit brengt mij tot de volgende vragen: hoe werd er in Maastricht in industriële kring in de jaren 1918-1919 op dit Belgische streven gereageerd? Wie waren die industriëlen en wat waren hun beweegredenen om voor of tegen het annexionisme te zijn? We laten een grootindustriël, een rijksrechercheur en een econoom aan het woord voor een eerste duiding. De industrieel, Louis Regout (1891-1966), directeur van de porselein- en tegelfabriek Mosa en de glasfabriek Stella, was een fel tegenstander van annexatie. Daarentegen was de rijksveldwachter-rechercheur Max Cappel (1866-1948) overtuigd dat voorstanders van annexatie hoofdzakelijk onder de industriëlen gezocht moesten worden, vooral onder grootindustriëlen. Ook de econoom Johan Nederbragt (1880-1953), referendaris bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, sloot niet uit dat sommige Maastrichtse handelaren en industriëlen het liefst aansluiting bij België zouden zien. Hoe kwamen zij tot hun oordeel en in hoeverre geven hun overwegingen en ook andere bronnen ons een antwoord op de boven gestelde vragen?

- 3 Bv: R.L. Schuurmsma, *Het onaannemelijk tractaat. Het verdrag met België van 3 april 1925 in de Nederlandse publieke opinie* (Groningen 1975). Judith Culpers, 'Elfde kind of Assepoester? Argumenten pro en contra het Belgische annexionisme in de Limburgse pers (1918-1919)', *Studies over de sociaaleconomische geschiedenis van Limburg/Jaarboek van het sociaal Historisch Centrum voor Limburg* 55 (2010) 103-126. K.J.J. Visscher, *Nederland in de problemen. Een studie naar het Nederlandse buitenlandbeleid na afloop van de Eerste Wereldoorlog* (masterscriptie Universiteit van Utrecht 2012). Ties Brock, *Limburg in the Netherlands, The developmental stage of borderland Limburg in 1918 and 1919* (bachelor project Universiteit van Amsterdam 2014). M.S. van Herpen, *Nederland en de Belgische annexatiedrang aan het einde van de Eerste Wereldoorlog* (masterscriptie Universiteit van Amsterdam 2017).
- 4 M. De Waele, 'De Belgische annexionistische Campagne in Nederlands Limburg', in: *Acta colloquium over de Geschiedenis van de Belgische-Nederlandse Betrekkingen tussen 1815 en 1945* (Gent 1982) 353-395. Idem, *Naar een groter België!* (proefschrift Universiteit van Gent 1989). Idem, 'Pierre Nothomb, het Comité de Politique Nationale en de Belgische annexionistische campagne tijdens en na de Eerste Wereldoorlog', *Studies over de sociaaleconomische geschiedenis van Limburg/Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg* 66 (2015) 116-147.

Een groep Limburgers bij de Blijde Inkomst van de Belgische koning in Luik in 1918

Na de wapenstilstand van 11 november 1918 konden de duizenden Belgische vluchtelingen die gedurende de oorlogsjaren in Nederland waren opgevangen weer naar huis terugkeren.⁵ Ook Nederlanders konden weer vrijer de grens over.⁶ Op 30 november 1918 was een grote groep Limburgers in Luik aanwezig bij de Blijde Inkomst van het Belgische koningspaar, koning Albert I en koningin Elisabeth. Volgens het *Handelsblad van Antwerpen* hadden dames uit Maastricht, Roermond en Sittard de koningin daarbij bloemen aangeboden alsmede een verzoekschrift waarin om de aanhechting van Nederlands-Limburg bij België werd verzocht. Na onderzoek concludeerde het Nederlandse *Algemeen Handelsblad* dat er weliswaar door enige dames met de woorden 'Le Limbourg acclame le Roi et la Reine des Belges' (Limburg juicht de koning en koningin der Belgen toe) bloemen waren aangeboden, maar dat er geen enkel woord was gevallen over een mogelijke inlijving van Limburg, noch dat er een verzoekschrift hiertoe zou zijn overhandigd, en dus dat het bericht in het *Handelsblad van Antwerpen* geheel uit de lucht was gegrepen.⁷

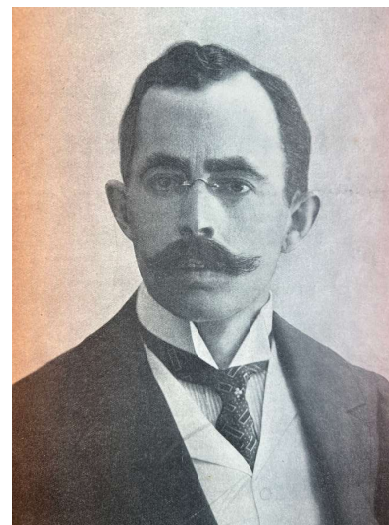
Toen het in Londen verschijnende Belgische blad *La Métropole* suggereerde dat het bezoek van een delegatie van meer dan vijfhonderd Nederlandse Limburgers zou bewijzen dat de 'Hollandisering' die de Nederlandse regering in het door Nederland geannexeerde gebied met onvermoeibare ijver had doorgezet althans ten dele was mislukt, lokte het een felle reactie uit van de Nederlandse militair P.J.O. van der Does de Willebois. Temeer daar het hem stoorde dat hij in diverse bladen geen weerwoord had gevonden op, wat hij noemde, het fabeltje dat in de pers circuleerde dat er een heuse delegatie Limburgers naar Luik was getogen om koning Albert te begroeten. Middels een persbericht liet hij weten dat er geen delegatie Limburgers naar Luik was gegaan. De Belgische consul in Maastricht had vijfhonderd uitnodigingen uitgedeeld aan kennissen en kennissen van kennissen om naar Luik te komen. De reis geschiedde kosteloos per trein, heen en terug. Ongeveer vierhonderd personen namen deel aan het uitstapje. In het algemeen werd dit gezien als een beleefdheid van de consul en zijn regering voor de enorme verplichting die België had aan Nederland en zeker aan Maastricht als dank voor tijdens de oorlog aan Belgen bewezen liefdadigheid.⁸

5 Zie: J.H. van Zanten, 'De zorg voor vluchtelingen uit het buitenland tijdens den oorlog', in: H. Bruggmans, *Nederland in den oorlogstijd* (Amsterdam 1920) 324-352.

6 Zie: Frank Bethlehem, 'Een civiele staat van beleg. Het ontstaan van de moderne grensbewaking tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1920)', *Militaire Spectator* jaargang 187, nummer 11 (2018) 582-597.

7 *Algemeen Handelsblad*, 7 dec. 1918, ochtendblad, blad 1, kolom (k) 1.

8 O.a. *De Amstelbode*, 17 dec. 1918, pagina (p) 1, k4 en *De Tijd*, 17 dec. 1918, p2k2.

Herman van Karnebeek, minister van Buitenlandse Zaken 1918-1927. [Weekblad: Katholieke Illustratie, 24 juni 1911]

Ook in de politiek trok het uitstapje van de Limburgers de aandacht. Op het bericht in het *Handelsblad van Antwerpen* vroeg een lid van de Tweede Kamer aan de minister van Buitenlandse Zaken Herman van Karnebeek (1874-1942) of hij bereid was een onderzoek naar het beweerde in te stellen. Geheel in lijn met wat Van der Does de Willebois opmerkte, antwoordde Van Karnebeek dat naar aanleiding van de vele (visum)aanvragen van Nederlanders om naar Luik te mogen gaan al een onderzoek was ingesteld. Daaruit was gebleken dat de Belgische consul te Maastricht uit erkentelijkheid voor de vele beleefdheden en steun ontvangen van Nederlandse Limburgers een extra trein beschikbaar had gesteld. Ongeveer vierhonderd personen hadden gevolg gegeven aan die uitnodiging. In Luik werd door hen als vanzelfsprekende tegenbeleefdheid een hulde gebracht in de vorm van een bloemetje aan de Belgische koningin. Van het aanbieden van een verzoekschrift waarbij de wens werd uitgesproken dat, althans een zuidelijk deel van Nederlands Limburg bij België zou worden gevoegd, was geen sprake geweest.⁹

Het aanbieden van de bloemen ging gepaard met een korte toespraak. Of die ook is uitgesproken zoals die in geschreven vorm is aangetroffen in een Belgisch

9 Kamervraag 10 dec. 1918, antwoord: Aanslag Tweede Kamer 1918-1919 nummer 138 (24 dec. 1918).

archief, waarin de oude relatie tussen Limburg en Luik werd beklemtoond en het vorstenpaar werd geprezen, weten we niet. Dit Franstalig document is uitgetypt, vertaald en opgenomen als bijlage.¹⁰ Het is ondertekend door bijna vijftig in en rond Maastricht woonachtige personen, onder wie velen uit de kring van handel en nijverheid. Onder hen de al genoemde Louis Regout alsmede de voorzitter van de Maastrichtse Kamer van Koophandel en Fabrieken Jules Schaepekens van Riepmst (1875-1946) en Alfred Regout (1858-1935), directeur van de Vloertegelafabriek Alfr. Regout & Co. die ook voor de bloemen had gezorgd.¹¹

De Belgische historica Maria De Waele ziet dit document als een verzoekschrift zonder evenwel aan te geven wat er door de ondertekenaars werd verzocht. Dat kan ook niet, want er was geen sprake van een verzoek. Ook zouden de ondertekenaars de afscheiding van 1839 betreuren, maar ook die formulering is onjuist.¹² De ondertekenaars betreurden de schending van het ook door Pruisen ondertekende Verdrag van Londen uit 1839 dat de neutraliteit van België garandeerde.

Volgens De Waele verdienen de ondertekenaars, onder wie verschillende leden van de Maastrichtse familie van ondernemers en politici Regout, heel wat meer aandacht dan de inhoud van het document. Volgens haar was dit een van de weinige gelegenheden, waarbij de kopstukken van de Maastrichtse industriële burgerij openlijk voor hun Belgische sympathieën uitkwamen. Dit is opmerkelijk, want elders stelt ze dat dezelfde ondertekenaars in 1919 meerdere soortgelijke petitie's aan het Belgische paleis hebben verzonden.¹³ In ieder geval stelt De Waele dat invloedrijke industriëlen, zoals de Regouts en aanverwante families, de pro-Belgische campagne vanuit de coulissen steunden. Het veldwerk, het promoten van een referendum in Limburg waarbij de bevolking de vraag kreeg voorgelegd voor of tegen aansluiting bij België te zijn, lieten zij aan 'tweederangsfiguren' over. Volgens De Waele typeert dit de familie Regout: een familie van listige haaien die desnoods over lijken ging.¹⁴

Een van deze tweederangsfiguren was volgens De Waele de reeds genoemde Jules Schaepekens van Riepmst. Die zou in februari 1919 tijdens een bezoek van het Luikse mannenkoor La Légia aan Maastricht een penning hebben aangenomen.

10 Afgedrukt in: G.J.B. Verbeet, *De beide Limburgen inzet van staatkundige verwickelingen tussen de Duitse Bond, Nederland en België na 1839* (Maastricht/Lanaken 1992) 44-46. De Waele vermeldt als vindplaats het Belgisch archief: ARA, archief ministerie van Buitenlandse Zaken, Cl. B 383. Aanvankelijk was het de bedoeling het koningspaar in Brussel te begroeten. Daar was het door problemen met het spoor niet van gekomen. *Nieuws van den Dag*, 23 nov. 1918, avondblad, blad 2, p5k1, *De Telegraaf*, 24 nov. 1918, p1k1-3. *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 26 nov. 1918, blad 1, k4.

11 *De Tijd*, 7 dec. 1918, blad 2, p2k3.

12 De Waele, 'Pierre Nothomb', 137.

13 *Idem*, *Naar een groter België!*, 685, noot 10 (zonder bronvermelding).

14 *Idem*, 'De Belgische annexionistische Campagne', 365 en 378.

men.¹⁵ Dat was evenwel zijn vader Servais Schaepekens van Riepmst (1844-1925), die toen wethouder van Maastricht was.¹⁶ Een andere tweederangsfiguur die De Waele noemt, is het lid van de Tweede Kamer Henri van Groenendael (1874-1944). Volgens haar was hij een Maastrichtenaar die in Luik rechten studeerde, en werd zijn huis in Maastricht met stenen bekogeld tijdens rellen die naar aanleiding van de komst van La Légia uitbraken.¹⁷ Ook hier gaat De Waele in de fout. Van Groenendael kwam uit Nunhem, een dorp in Midden-Limburg. Hij studeerde rechten en promoveerde tot doctor in de staatswetenschappen aan de Rijksuniversiteit Utrecht en woonde op vermelde datum in Sittard.

Wel was Van Groenendael zeer omstreden. In januari 1919 werd hij wegens gebrek aan vertrouwen door de Raad van Commissarissen van de NV Bergerode – een maatschappij tot exploitatie van mineralen met het hoofdkantoor in Heerlen – als directeur geschorst. In oktober 1919 werd hij uit zijn fractie, de Katholieke Kamerclub, gezet omdat hij bij de Amerikaanse legatie (gezantschap) in Brussel propaganda gemaakt had voor het houden van een referendum in Limburg over een mogelijke aansluiting bij België. Van Groenendael wordt hier verder buiten beschouwing gelaten, omdat hij geen Maastrichts industrieel was.¹⁸

Ook Rob Van der Heijden en Kasper Wagemans refereren aan de bedoelde toespraak, zij het dat zij spreken over een petitie. Zij stellen zich evenwel hierbij geen vragen, en geheel in lijn met De Waele, concluderen zij dat het de rijke industriëlen waren die achter de schermen aansluiting zochten bij België, maar het veldwerk overlieten aan 'mindere goden', zoals Wagemans het verwoordt. Wel acht Wagemans het onjuist dat Van Groenendael slechts een marionet van de grote industriëlen geweest zou zijn. Hij zou namelijk geen connecties hebben gehad met bijvoorbeeld de familie Regout.¹⁹ Zoals we hieronder zullen zien, ligt dat laatste ietwat genuanceerder. Voor zijn stelling dat de Zuid-Limburgse industriëlen de belangrijkste Limburgse pleitbezorgers voor de Belgische zaak waren, verwijst Lemmens op zijn beurt weer naar Van der Heijden en Wagemans.²⁰

Wat opvalt, is dat Van der Heijden, Wagemans en Lemmens niet verwijzen

15 *Idem*, *Naar een groter België!*, 679.

16 *Gemeenteblad van Maastricht* 1919 nr. 4, notulen raadsvergadering 25 feb. 1919.

17 De Waele, *Naar een groter België!*, 676 en 687.

18 Over Van Groenendael zie: Anne-Marie Delaune, Alexander van Groenendael, *Un mariage Limbourgeois et Wallon au début du XXe siècle: Henri van Groenendael 1874-1944 Limbourgeois*, Albine Marsigny 1883-1966 Wallone, ([Limoges] 2019).

19 Rob P.W.J.M. van der Heijden, 'Tijden veranderen: Limburg tussen Nederland en België', *De Maasgouw* 111, 1992, 101-167. Vooral 148, 149 en 157. Kasper Wagemans, 'Limburg en het Belgische annexionisme 1918-1920', *Studies over de sociaaleconomische geschiedenis van Limburg/Jaarboek van het sociaal Historisch Centrum voor Limburg* 43 (1998) 89-133. Vooral 115 en 122.

20 E.W.G. Lemmens, *Aan vorst en vaderland gehecht, doch tevreden zijn zij niet: Limburgse politici in Den Haag 1839-1918*, proefschrift Maastricht University 2004, 129.

naar het proefschrift van De Waele uit 1989, maar alleen naar haar artikel in *Acta* uit 1982. Dat terwijl Van der Heijden in zijn artikel uit 1992 stelt het als een gemis te ervaren dat het proefschrift niet tijdig in druk verscheen.²¹ Kennelijk was het gemis niet groot genoeg om dit 1613 pagina's A4 tellende proefschrift te gaan inzien bij de Universiteit van Gent waar De Waele is gepromoveerd.

Behalve naar De Waele verwijzen Van der Heijden en Wagemans naar rapporten van de vermelde rijksveldwachter-rechercheur Max Cappel. Volgens hen was hij een speurneus van Maastrichtse origine en volgens Wagemans had hij ook nog een broer die kapitein was bij de marechaussee.²² Echter, Cappel was geen Maastrichtenaar, noch had hij een broer die kapitein was. Er worden Cappel uitspraken toegedicht die niet van hem zijn.

We laten de publicaties van De Waele, Van der Heijden, Wagemans en Lemmens rusten, met dien verstande dat moet worden opgemerkt dat De Waele Louis Regout onvermeld laat bij haar opsomming van leden van de familie Regout die de bedoelde toespraak hadden medeondertekend. Op Louis Regout komen we hieronder terug. Op deze plaats volstaat te concluderen dat er geen enkele reden is de ondertekenaars van deze toespraak in een sterk annexionistische hoek te plaatsen. Daarbij mogen we ook niet vergeten dat de komst van het Belgische koningspaar in Luik een grote gebeurtenis was; met parades, pronk en praal in een versierde stad. Los van de mogelijkheid dat mensen eventueel ook familie- en zakelijke banden konden aanhalen, was het leuk om er naartoe te gaan, Belgischgezind of niet. Het uitstapje werd hen gratis in de schoot geworpen. Waarom zou je niet op de bedoelde uitnodiging ingaan, of op eigen gelegenheid naar Luik gaan?

Een industrieel laat van zich horen

Aansluitend bij ontwikkelingen in Duitsland, waar enige dagen eerder de republiek was uitgeroepen, zei de socialistische voorman Pieter Jelles Troelstra op 12 november 1918 in de Tweede Kamer dat de regering in een dusdanige desolate toestand verkeerde dat zij het staatsrechtelijk mandaat verloren had om zich te beschouwen als de aangewezen behartigers van de belangen van het volk. De sociaaldemocraten moesten maar de macht grijpen om de eisen van de arbeidersklasse te verwezenlijken. Hoewel Troelstra twee dagen nadien ontkende het woord 'staatsgreep' te hebben gebruikt en benadrukte dat hij van geen geweld wilde weten,

21 Van der Heijden, 'Tijden veranderen', 104.

22 *Ibidem*, 148. Wagemans, Limburg en het Belgische annexionisme, 121 en 129.

waren zijn woorden hard aangekomen.²³ In het hele land werden er pro-Oranje demonstraties gehouden. Hoewel een gepland bezoek van koningin Wilhelmina aan Maastricht niet doorging, werd er op zondag 8 december 1918 een grote manifestatie in de stad gehouden. Opgezet als anti-revolutionaire betoging kreeg deze ook een anti-annexionistisch karakter. In de pers deden enige prominente Maastrichtenaars een oproep om een Limburgs anti-annexionistisch comité te vormen. Onder hen waren politici, rechters, militairen, mensen uit de cultuursector en ondernemers, zoals Louis Regout, de hoedenfabrikant Emile Dassen (1876-1938) en de wijnhandelaar en administrateur van het Rode Kruis Hospitaal George du Cellié Muller (1868-1945) die ook de boven aangehaalde toespraak had medeondertekend. Daarbij trad reserveluitenant Johannes Graafland (1889-1945) op als secretaris-penningmeester.²⁴ Dat laatste duidt erop dat er geld is ingezameld.

Louis Regout, directeur van de porselein- en tegelfabriek Mosa en de glasfabriek Stella. (Naslagwerk: *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*, Amsterdam 1938)

23 *Handelingen Tweede Kamer 1918-1919*, 12 nov. 1918, 348 en *ibidem*, 14 nov. 1918, 395.

24 *Limburger Koerier (LK)* 9 dec. 1918, blad 1, k1.

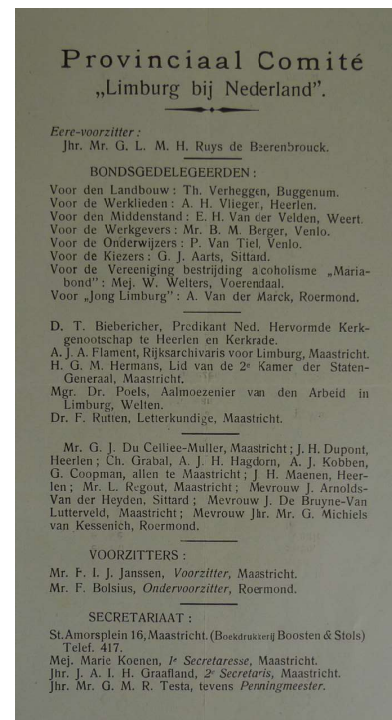
Ook de vader van Louis Regout was ondernemer geweest. Hij was daarenboven van 1909 tot in 1913 minister van Waterstaat in het kabinet Heemskerk. In een interview met het dagblad *De Telegraaf* vertelde Louis Regout dat volgens hem het grote publiek aanvankelijk onverschillig stond tegenover nationalistische en chauvinistische vraagstukken, maar dat daarin verandering was gekomen door de campagne die sommige Belgische en Franse bladen voerden.²⁵ Er bestond volgens Regout geen anti-Nederlandse stemming in Maastricht. Uit industriële kring was in het verleden aangedrongen op maatregelen ter verbetering van de industrie en handel, zoals betere verbindingen met Noord-Nederland. Ook had de industrie veel te lijden gehad van de vrijhandel. Op zich vond Regout vrijhandel prachtig, maar het mocht niet zo zijn dat de eigen levenskrachtige industrie werd overweldigd door buitenlandse dumping. Hij vond het echter te vroeg om iets te zeggen over internationale economische vraagstukken, zo kort na de oorlog. Ook de meest pro-Belgische fabrikant ontbrak het volgens Regout aan gegevens om te beoordelen of hij dan niet voordeel zou hebben bij aansluiting bij België. Immers, hoe zou de Belgische handelspolitiek uitpakken en hoe zouden de toltarieven in de verschillende landen worden geregeld? Dat Regout hieraan dacht, is niet verwonderlijk. Goed ondernemerschap vereist namelijk dat je rekening houdt met veranderende marktomstandigheden en overheidsbeleid.

Regout zou aansluiting bij België diep betreuren, stelde hij, want de laatste jaren was er in Nederland volgens hem veel ten goede gekeerd. De toenemende belangstelling van de Nederlandse overheid voor de Nederlandse industrie was ook de Limburgse economie zeer ten goede gekomen. Mochten sommige Limburgers nog het gevoel hebben achtergesteld te worden, dan was er nu reden daar anders over te denken. Dat er drie Limburgers in de regering zaten, was bewijs te meer voor de hechte band tussen Noord en Zuid.

Kort na zijn interview sloot Louis Regout zich aan bij het op 18 december 1918 te Sittard opgerichte provinciaal comité 'Limburg bij Nederland'. Zijn achterneef Jules Regout jr. (1881-1956), een zoon van de oprichter van de dekenfabriek N.V. Wolindustrie v/h Jules Regout & Co., deed dat bij het plaatselijke comité 'Maastricht bij Nederland!'²⁶

25 *De Telegraaf*, 11 dec. 1918, avondblad, blad 2, p5k4.

26 Nationaal Archief Den Haag (NA), Inventaris van het archief van jhr. mr. Ch. J. M. Ruijs de Beerenbrouck [levensjaren 1873-1936], 1896-1936 (1974) (archief Ruijs.), inv.nr. 7. *Nieuwe Venlosche Courant*, 19 dec. 1918, p1k3.

Provinciaal comité 'Limburg bij Nederland'. [Nationaal Archief Den Haag, Inventaris van het archief van jhr. mr. Ch. J. M. Ruijs de Beerenbrouck (levensjaren 1873-1936), 1896-1936 (1974), inv. nr. 7]

Rijksveldwachter-rechercheur Max Cappel

Toen Max Cappel in 1948 op bijna 83-jarige leeftijd in 's-Hertogenbosch overleed, wijdde de *Provinciale Noord-Brabantsche Courant Het huisgezin* een redactioneel stukje aan hem. Van 7 juni 1886 tot 22 februari 1941 was hij, volgens de krant, in staatsdienst geweest en diende hij als rijksrechercheur onder vele procureurs-generaals.²⁷ Jaren daarvoor hadden *De Telegraaf* en het *Nieuw Israëlietisch Weekblad* (NIW) daarentegen reeds bericht dat Cappel na 48 dienstjaren zijn functie als rijksrechercheur eind oktober 1934 had neergelegd. Hij was volgens deze bladen ook belast geweest met de beveiliging van de koninklijke familie. Voor *De Telegraaf* was

27 *Provinciale Noord-Brabantsche Courant Het huisgezin*, 21 sept. 1948, p2k1.

Cappel een van de eerste rijksrechercheurs en voor het NIW de eerste en tevens enige Jood in dit corps.²⁸ Klinkert wijst erop dat Cappel een verbinding tot stand had gebracht tussen interne veiligheid en buitenlandse militaire inlichtingenver-garing en dat zijn rapporten derhalve ook het ministerie van Oorlog bereikten.²⁹

Rijksveldwachter-rechercheur Max Cappel was onder andere Ridder in de Orde van Oranje Nassau, Broeder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en Ridder in de Orde van Leopold II van België. [Joods Cultureel Kwartier, objectnummer F900146]

Max Cappel werd op 29 januari 1866 geboren in Berlijn. Begin september 1884 vestigde hij zich in Roermond. Volgens een akte van bekentenis die voor de kantonrechter te Roermond in augustus 1884 werd opgemaakt was hij een zoon van Henriette Cappel; de naam van de vader was onbekend. In juni 1886 werd hij beroepsmilitair in Nederlandse dienst en diende hij bij de infanterie, waarna hij in december 1891 overstapte naar de marechaussee. Daar bracht hij het tot brigadier

28 De Telegraaf, 30 okt. 1934, avondblad, blad 2, p4k4. Nieuw Israëlitisch Weekblad, 2 nov. 1934, blad 3, p1 1k1.

29 Wim Klinkert, 'Espionage Is Practised Here on a Vast Scale. The Neutral Netherlands, 1914-1940', in: Floribert Baudet e.a., *Perspectives on Military Intelligence from the First World War to Mali* (Den Haag 2017) 23-54.

titulair. In april 1897 kreeg hij vervroegd ontslag.³⁰ Datzelfde jaar wordt hij vermeld als agent van politie wonende in Rotterdam.³¹ Het jaar daarop huwde hij in Maastricht met de Pruisische Bertha Goldstein. Cappel verbleef rond die tijd kortstondig in Maastricht, waarna hij naar Rotterdam terugkeerde. In 1901 verhuisde hij naar 's-Hertogenbosch.

De taak van Max Cappel was niet veel anders dan van iemand die tegenwoordig voor een inlichtingendienst werkt. Van hem werd verwacht dat hij informatie verzamelde over mensen of groeperingen die een bedreiging konden vormen voor Nederland. Hij diende de informatie die hem uit diverse kanalen bereikte te analyseren, er betekenis aan te geven en ordentelijk aan Justitie te rapporteren zodat daarop beleid kon worden gemaakt, of zo nodig maatregelen getroffen konden worden om dreigingen te voorkomen.

Op 24 december 1918 berichtte Cappel aan de Officier van Justitie bij de arrondissementsrechtbank in Maastricht dat, voor zo ver hij kon overzien, er in het Zuiden van Limburg geen sprake was van een georganiseerde annexionistische beweging.³² Er zouden wel Limburgers zijn die voor annexatie waren en daarvoor stemming trachtten te maken door openlijk voor hun mening uit te komen. Omdat hem slechts een paar namen ter ore waren gekomen, concludeerde Cappel dat hun aantal gering was. Volgens zijn bescheiden mening kon men dan ook aannemen dat de grote massa bij Nederland wenste te blijven. Zij die voor annexatie waren, moesten hoofdzakelijk onder industriëlen gezocht worden, vooral onder grootindustriëlen, dat ondanks dat er werd beweerd dat het welslagen van de grote betoging van 8 december in Maastricht hoofdzakelijk te danken was aan financiële steun van Maastrichtse bankiers die ieder vijfhonderd gulden zouden hebben bijgedragen en aan bijdragen van industriëlen waardoor er circa zeventuizend gulden was verkregen. Maar daaraan mocht niet te veel waarde worden toegekend, aangezien er onder hen beslist veel waren die annexatie voorstonden omdat de grootindustrie geheel of voor een groot deel gefinancierd werd met Belgisch kapitaal. Hierbij werd vooral gewezen op 'de Zinkwitfabriek te Eijsden en Maastricht, de Geramique en de Koninklijke papierfabriek'. Deze bedrijven zouden grote financiële voordelen hebben bij een annexatie. Waaruit die dan bestonden, bleef onvermeld. Kwam deze annexatie er niet, ging Cappel verder, dan zouden zij liever Oranje hebben dan revolutie. Vandaar hun financiële bijdrage. Dat er een provinciaal comité 'Limburg bij Nederland' gevormd was waarvoor mogelijk

30 NA, Inventaris van het archief van het Ministerie van Oorlog: Stamboeken van Onderofficieren en Minderen van de Landmacht, 1813-1924, inv.nr. 1098, 76757 en inv.nr. 4408, 926.

31 Verklaring Commissaris der Koningin in Limburg, 11 nov. 1897, huwelijksbijlage 25 jan. 1898.

32 Cappel aan OvJ, 24 dec. 1918 nr. 37, NA, Ministerie van Justitie, Verbaalarchief, 1915-1955, Kabinetearchief, 1915-1940 (MvJ), inv. nr. 16432.

eerder gelden ingezameld zouden kunnen zijn, liet Cappel evenwel onvermeld. In dit verband berichtte hij slechts dat men beweerde dat Pierre Regout (1854-1928), mededirecteur van de vermelde papierfabriek, een annexionist was die herhaaldelijk tegen zijn kantoorpersoneel en werklieden gezegd zou hebben dat annexatie van Limburg bij België de fabriek tot bloei zou brengen.

In zijn rapport wees Cappel ook op een etentje dat op 8 december in het café-restaurant Du Casque op het Vrijthof was aangeboden aan de gewezen redacteur van de *Courrier de la Meuse*, een Franstalig blad gericht op Belgische vluchtelingen. Naast veel Belgen en Fransen waren er ook, zoals Cappel het verwoordde, Nederlandse Limburgers aanwezig. Onder hen de directeur van de HBS Henry Houben (1870-1952), alsmede de brouwers Edmond Marres en Nicolaas Gilissen, de houthandelaar Jean Riemersma, Nicolaas Theunissen van het confectiemagazijn 'Le Drapeau' en de directeur van de cartonagefabriek Eugène Regout. Dit etentje zou in een anti-Nederlandse sfeer ontaard zijn, waarbij Houben bij het spelen van het Wilhelmus geweigerd zou hebben op te staan ondanks dat hij daartoe door Eugène Regout (1869-1922) werd aangespoord. Cappel had nog niet vastgesteld of er een lijst gecirculeerd had waarbij de ondertekenaars aansluiting bij België voorstonden. Wel werden er verschillende namen genoemd, zoals die van 'Alfred Regout, jhr. Hora Siekema en Schaepkens van Riemst' die haar een dergelijke lijst ter ondertekening hadden aangeboden en van heren die deze hadden ondertekend, waarvan achteraf gebleken was dat dit een sympathiebetuiging was aan het Belgische koningspaar bij hun intocht 'te Brussel'.

Cappel rapporteerde dus aan de Officier van Justitie wat hem ter ore was gekomen, waarbij hij namen van bedrijven en personen min of meer fonetisch opschreef. Met Hora Siekema werd een zekere Hora Siccama bedoeld. Maar wie? En welke Schaepkens van Riemst werd bedoeld? Cappel trok snel conclusies en gaf ook niet aan wie zijn informanten waren. Dat laatste deed hij in een later rapport wel.³³ Na ruggenspraak met Gaspard Testa (1861-1934), rechter bij de arrondissementsrechtbank in Maastricht en een van de voormannen van het provinciaal comité 'Limburg bij Nederland', had hij ene Johan Winand Boots (1876-1944) gehoord; een garagehouder in Maastricht. Deze vertelde aan Cappel dat hij in de sociëteit Momus door een van de leden was aangesproken met de mededeling dat iemand hem zocht die hem een lijst met separatistische strekking ter ondertekening wilde aanbieden.³⁴ Nadat Boots dreigde die persoon een pak slaag te geven en de lijst in beslag te nemen, had niemand zich gemeld. Daarop concludeerde

33 Cappel aan OvJ, 12 feb. 1919 nr. 22, NA, MvJ, inv. nr. 16432.

34 Momus was een sociëteit op het Vrijthof in Maastricht die zich bezighield met liefdadigheid en het organiseren van sociale evenementen, zoals carnaval.

Cappel dat, mocht er al zo'n lijst gecirculeerd hebben, dit van korte duur geweest moest zijn. Johan Boots zette Cappel op het spoor van diens broer, Jules Paul Boots (1883-1963), ambtenaar bij de Nederlandsche Bank in 's-Gravenhage en reservekapitein in het leger.³⁵ Jules Boots, geboren in Amby, zei tegen Cappel een Maastrichtenaar te zijn en de bevolking van Maastricht en omstreken te kennen. Hij vreesde dat zolang de annexionistische kwestie niet was opgelost een deel van de Maastrichtse bevolking voor het annexionisme was over te halen. In Maastricht en omstreken bevonden zich onbetrouwbare elementen, zoals leden van de familie Regout en Paul Brouwers (1867-1923), lid van Provinciale Staten van Limburg. Deze personen bezochten Cercle l'Union, een herensociëteit op het Vrijthof waar ook veel Belgen kwamen en die de plaats was waar annexionisten uit Maastricht en omstreken bijeenkwamen.³⁶

De herensociëteit Cercle l'Union op het Vrijthof in Maastricht bestaat nog steeds.

[Foto: Eddy de Beaumont (2023)]

35 Cappel aan OvJ, 26 feb. 1919 nr. 26, NA, MvJ, inv. nr. 16432.

36 Over Cercle l'Union: Leo Pierey, *Een geschiedenis van de Unie* (Maastricht 2004).

Omdat Johan Boots aan Cappel had toegezegd trachten te weten te komen wie hem in Momus had aangesproken, voerde Cappel opnieuw een gesprek met hem. Johan Boots maakte een zenuwachtige indruk. Hij wist nog steeds niet wie hem had aangesproken en verklaarde niet met zekerheid te kunnen zeggen welke strekking de bedoelde lijst eigenlijk had. Hij had slechts aangenomen dat het een adhesiebetuiging voor de annexatie van Limburg was. Cappel legde geen link met de eerder door hem gerapporteerde sympathiebetuiging aan het Belgische koningspaar.

Ondanks dat Cappel bij tijden in Maastricht verbleef en, naar eigen zeggen, moeite gedaan had om te weten te komen of daar een organisatie bestond tot het bevorderen van de annexatie door België, meldde hij in juli 1919 aan de procureur-generaal, fungerend directeur van politie bij het gerechtshof te 's-Hertogenbosch, dat hij niets van dien aard had ontdekt. Er was zelfs geen persoon aan te wijzen die als officieel propagandist van annexatie kon worden beschouwd. Wel werden er verschillende personen genoemd die als vurige voorstanders van annexatie golden. Cappel zou de namen verzamelen en de procureur-generaal hiervan verslag doen.³⁷ Het rapport volgde een paar dagen later, waarin Cappel ook opmerkte dat, hoewel niet alle leden van Cercle l'Union als zodanig te beschouwen waren, de sociëteit werd aangeduid als een broeinest van annexionisten.³⁸ De onderstaande tabel geeft weer hoe Cappel te Maastricht woonachtige personen vermeldde die bekendstonden als annexionist.

1	A. Leonards	Bierbrouwer - Hoogbrugstraat – Lid van de cercle 'L'Union'
2	A. Rijcke	Directeur Ruttens brouwerij - woont b/d brouwerij
3	E. Marres	bierbrouwer - Capucijnenstraat
4	Joseph Eberhart	Idem - Achter de Molens
5	L. van Aubel	Idem - Jodenstraat
6	H. Meijers	Idem - Boschstraat
7	A. Marres	Idem – Kleine Gracht
8	Nicolaas Gilissen	Idem - te St. Pieter - Lid van de cercle L'Union
9	Henri Rutton	Directeur van de Zwarte Ruiter - Villapark
10	Petrus Regout	Directeur van de Sphinx Boschstraat
11	H. Houtappel	Wijnhandelaar - Kesselskade
12	Max Hollman	Idem St. Jacobstraat

37 Cappel aan PG, 24 juli 1919 nr. 81, NA, MvJ, inv.nr. 16442. Zie ook de reisdeclaraties van Cappel, in *ibidem*.

38 Cappel aan PG, 27 juli 1919 nr. 83, NA, MvJ, inv.nr. 16442.

13	Oscar Lambrix	Directeur Metaalwarenfabriek Kleine Gracht
14	Pierre Janssen	Gewezen directeur van de Wasserij de Lely - Vrijthof 49
15	Joseph Herfst	Lid van de firma Allard en Co in meubels - Stationstraat
16	Edmond Crets	Rentenier - Alexander Battalaan Lid van de cercle L'Union
17	H. de Beaumont	Oud Raadslid - wijnhandelaar Wilhelminasingel
18	Leopold Regout	Villa Cerès. Buiten de Boschpoort
19	Alfred Regout	Directeur van de Tegelfabriek - Franciscus Romanusweg
20	P. Nijst	Commestibelhandel ³⁹ - Brugstraat
21	Eberhart	Kunstschilder - Villapark van Heilighoflaan
22	Coenegracht	Banketbakker - Wolfstraat
23	Eugene Hustinx	Handelsagent - Brusselscheweg
24	Pierre Vaessen	Sigarenwinkelier - Gr. Gracht 4.
25	Houben	Directeur van de H.B.S.
26	Arnold Maessen	Scheepsrederij - langs het Kanaal en heeft een filiaal te Luik
27	Nicolaas Theumissen	Confectiekleeren 'Le Drapeau Belge'. Zijn broer heeft gelijke zaak te Luik en heeft een zoon als officier in het Belgische Leger. Het zijn Eijnsdenaren.
28	Claessens - Le Chat	Onderdirecteur van de Sphinx

Ook nu zien we dat Cappel diverse (familie)namen foutief spelde. Een 'Hoogbrugstraat' en een 'van Heilighoflaan' bestonden niet, wel de 'Hoogbrugsstraat' en de 'Van Heylerhofflaan'. Er was geen bierbrouwer met de naam 'A. Leonards'; wel een Alphonse Leenaers (1858-1934). Sommige personen vermeldde hij met voor- en achternaam, andere slechts met initiaal of familienaam; al dan niet met adres. Of deze personen ook openlijk voor hun mening uitkwamen en dus in zijn optiek stemming maakten en daardoor wellicht een bedreiging voor Nederland vormden, liet Cappel onvermeld.

39 Fijne eetwaren, meestal afgekort als 'comest'.

Henri Rutten (1873-1936), directeur van de bierbrouwerij De Zwarte Ruiter. Rutten was gehuwd met een Belgische. [Archief redactie Familieblad Rutten]

Volgens informatie die Cappel had ingewonnen kon ook worden aangenomen dat alle bierbrouwers van Maastricht en omstreken voorstanders waren van annexatie door België. Volgens hun eigen zeggen zouden zij zich door de drankwet benadeeld voelen en onder Belgisch regime meer kunnen verdienen. Eind mei 1919 waren er achttien Maastrichtse bierbrouwerijen bij de Maastrichtse Brouwersbond aangesloten en acht van buiten Maastricht.⁴⁰ Waren inderdaad alle bierbrouwers van Maastricht en omstreken annexionisten? En waarom vermeldde Cappel hen dan niet allemaal? In ieder geval ging ook minister Van Karnebeek ervan uit dat onder een klein groepje Belgischgezinde Limburgers in Maastricht en omgeving zich een zeker aantal bierbrouwers bevond. Maastrichtse brouwers spinden garen bij de situatie, omdat België de import van bier uit Nederland verboden had, behalve uit Zuid-Limburg.⁴¹

40 LK, 31 mei 1919, blad 5, p2k3 en k4.

41 Brief Van Karnebeek, 7 aug. 1919, vermeld in Rijks Geschiedkundige Publicatiën, A.1. 1919-1920 - GS 156, 111, noot 2.

Bieronderzoek.

Het Bestuur van den Maastrichtschcn Brouwersbond brengt hierbij ter kennis aan de clientèle harer leden, dat het uitgebracht onderzoek van het Laboratorium, Dr. Van Hamel Roos & Harmens betreffende het monster Diester Bier geen betrekking heeft op bier geleverd door een der leden van bovengenoemden bond. Genoemd bier wordt in den handel gebracht door eene Hollandsche Brouwerij De Maastrichtsche Brouwersbond waarschuwt het bierconsumeerend publiek tegen dit artikel dat met bier niets gemeen heeft dan de kleur.

Tot de Afd. MAASTRICHT behooren :

de firma's :		MAASTRICHT.
Fa Brand, Wylré. Meutz & Co., Simpelveld. Lintzen, Mechelen. Dittman & Sauerl, Valkenburg Thonissen, Valkenburg. Henquet, Eijsden. Smeets, Gulpen. Hennekens, Bunde.	Gebr. van Aubel Jos. van Aubel L. van Aubel Cosnegracht N. A. Bosch Carez N. Gilissen Th. Grais Hoeberechts	A. Leenacrs A. J. J. Marres Eug. Marres Edm. Marres M. J. Marres Zn. E. H. Moliera Prick-Lijnen L. Ruiten J. Sougnaz.

Rapport van Dr. van HAMEL, ROOS & HARMENS.

Ondergeteekenden verklaren op grond van kwalitatieve en quantitative expertise dat de samenstelling van het artikel Diester Bier NIET overeenkomt met de eischen welke aan deugdelijk Bier gesteld worden, zoodat het niet als zoodanig in den handel gebracht behoort te worden.

1642

Advertentie Maastrichtse Brouwersbond [Dagblad: Limburger Koerier, 31 mei 1919, blad 5, pag. 2, kol. 3 en 4]

Verder was Cappel ter ore gekomen dat een zekere Eberhard, een Maastrichtse bierbrouwer, met een paar andere Maastrichtenaars met annexionistische doeleinden naar Brussel was geweest. Nader onderzoek had uitgewezen dat dit Joseph Eberhard (1877-1947) was, wonende Achter de Molens. Hij zou in Brussel vooraanstaande Belgische annexionisten hebben getroffen, samen met collega-bierbrouwer Nicolaas Gilissen (1872-1934), wonende te Sint Pieter en Hyacinthe de Beaumont (1873-1928), een oud-raadslid van Maastricht die kort daarvoor door de Belgische regering was gedecoreerd. Het drietal had in Brussel vele koffiehuisen bezocht en zich zeer luidruchtig gedragen door te zingen en te drinken op de toekomstige annexatie van Limburg. Daarbij zou Gilissen dronken, zoals hij dikwijls was, meermaals een toast hebben uitgebracht, waarin hij de aansluiting van Limburg bij België verheerlijkte en beweerde dat de meeste Limburgers met ongeduld op de vereniging van Limburg met België wachtten. Wie het drietal in Brussel had getroffen, meldde Cappel niet. Ondanks dat hij daartoe onderzoek had gedaan, kon hij het beweerde nog niet overtuigend bevestigen. Het kwam hem evenwel als waarschijnlijk voor omdat het genoemde drietal tot de vurigste Maastrichtse annexionisten behoorden.

Hoewel Cappel opnieuw niet toelichtte wie hem deze informatie had verschaft, moet opgemerkt worden dat zowel Gilissen als De Beaumont publiekelijk in opspraak waren geraakt. De Beaumont omdat hij de enige was die in februari van dat jaar in de Maastrichtse gemeenteraad, tot leedwezen van burgemeester Leopold van Oppen (1871-1941), tegen een pro-Nederland-motie had gestemd; Gilissen omdat hij in maart geweigerd had een volkspetitionnement te tekenen dat verzocht Maastricht en Limburg bij Nederland te laten blijven.⁴² Eberhard werd in de media niet met annexionisme geassocieerd.

Johan Nederbragt over de economisch-politieke positie van Maastricht

In augustus 1918 werd de hiervoor vermelde Henri van Groenendael gekozen tot eerste voorzitter van de kort daarvoor opgerichte Limburgse Rooms-Katholieke Werkgeversvereniging. In het bestuur zaten ook Louis Regout en Henri van Aubel (1851-1944), directeur van de Koninklijke Nederlandsche Papierfabriek in Maastricht.⁴³ Nadat Van Groenendael als directeur van Bergerode was geschorst, trad hij begin februari terug als voorzitter. Op 6 februari 1919 stuurde de werkgeversvereniging een telegram aan koningin Wilhelmina waarin zij onwrikbare trouw aan haar en het vaderland betuigde.⁴⁴

Er waren ook steunbetuigingen aan de regering die de pers niet haalden. Toen de Maastrichtse koopman Jozef Hustinx (1874-1941) van de firma Hustinx-Roberti (koffiebranderij en handel in koloniale waren) eind april 1919 vernam dat zijn zwager (en achterneef) Ferdinand Hustinx (1881-1935) in Valkenburg De Kronijk had opgericht, dat hij typeerde als een tijdschrift van openlijk anti-vaderlandse strekking, schreef hij aan de minister van Binnenlandse Zaken en voorzitter van de ministeraad Charles Ruijs de Beerenbrouck (1873-1936) dat, behoudens 'enige ontoerekenbare', de gehele familie dat bedrijf afkeurde en ten zeerste betreurde.⁴⁵ Dit is tevens een voorbeeld van verdeeldheid over de annexatiekwesie binnen één familie.

42 Gemeentebld van Maastricht 1919 nr. 4, notulen raadsvergadering 25 feb. 1919. Zie voor uitslag volkspetitionnement: LK, 3 april 1919, blad 1, p1k1. LK, 5 april 1919, blad 2, k1.

43 G.C.P. Linssen, 'De oprichting van de Limburgse werkgeversvereniging', *Studies over de sociaaleconomische geschiedenis van Limburg/Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg* 18 (1973) 55-83.

44 O.a. *De Tijd*, 7 feb. 1919, blad 2, p2k2.

45 Jos. Hustinx-Motké aan Ruijs de Beerenbrouck, 1 mei 1919, NA, archief Ruijs, inv.nr. 7. Over Van Groenendael, Hustinx, Gilissen en De Beaumont, zie: Eddy de Beaumont, 'Belgischgezinde Limburgers in de jaren 1918-1919: landverraders!', *Publications*, te verschijnen.

Johan Nederbragt samen met (vermoedelijk) zijn echtgenote. [Nationaal Archief, Inventaris van het fotoarchief (negatieven) van Willem van de Poll (1895-1970), 1931-1968, toegangsnummer 2.24.14.02 inv. nr. 255-0449]

Begin juni 1919 waren de Belgische annexatie-eisen bij de Vredesconferentie in Parijs van tafel. Om België toch enigszins tegemoet te komen, werd besloten dat verder bilateraal overleg zou plaatsvinden tussen België en Nederland over de herziening van enige bepalingen van het Verdrag van Londen van 1839 waarin de scheiding tussen beide landen was geregeld.⁴⁶ Niettemin ondertekenden in augustus 1919 diverse Limburgse brancheorganisaties, zoals die van landbouwers, middenstanders, werklieden, werkgevers, onderwijzers en journalisten, telegrammen

46 Verklaringen Van Karnebeek in de Eerste en Tweede Kamer. Handelingen Eerste Kamer 1918-1919, 6 juni 1919, 534. Aanhangsel Tweede Kamer 1918-1919 nummer 378.

aan de Belgische koning en aan de internationale 'commissie van veertien' voor de herziening van het verdrag van 1839 waarin zij verklaarden niet van Nederland losgescheurd te willen worden.⁴⁷

Op 13 september 1919 voerde België de druk op Nederland op door aan de commissie een nota te overleggen waarin betoogd werd dat het nodig was dat Nederland meewerkte aan het wegnemen van douaneformaliteiten in Limburg die gezien werden als een barrière tussen België en het Duitse achterland. Werkte Nederland niet mee, zo overwoog België meer radicale oplossingen. In december 1918 had minister Van Karnebeek zich in verband met de Belgische annexatie-eisen laten adviseren door de historicus H.T. Colenbrander over het ontstaan en de geschiedenis van de Nederlandse rechten op Limburg. De in de aanhef van dit artikel genoemde econoom Johan Nederbragt, referendaris bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, bracht in oktober 1919 op verzoek van Van Karnebeek rapport uit over de economisch-politieke positie van Zuid-Limburg.⁴⁸

Nederbragt zag de Belgische nota als een handig in elkaar gezet relaas over allerlei onware of overdreven voorgestelde, goeddeels uit hun verband gerukte feiten, met dien verstande evenwel dat een kern van waarheid niet geheel ontbrak. Nederbragt constateerde dat België het zuidelijk deel van Limburg (grotweg het gebied ten zuiden van de lijn Budel - Venlo) voor alles als een doorvoerland beschouwde dat van nature schade leed doordat het tot Nederland behoorde. Nederland zou opzettelijk de doorvoer van goederen tegenwerken en daardoor ook de bloei van Zuid-Limburg. Bovendien claimde België dat de Zuid-Limburgse economie, waarvoor België het belangrijkste afzetgebied zou zijn, stagneerde en overheerst werd door Belgisch-Franse initiatieven gepaard gaande met Limburgse. Dat met bijna volledige uitsluiting van Hollandse en Duitse inbreng. Ook plaatste Nederbragt enige opmerkingen over het grondbezit van buitenlanders in Zuid-Limburg. Tevens wilde hij Van Karnebeek een indruk geven over de stemming onder de bevolking tegenover België, met name omdat deze volgens hem in Zuid-Limburg sterk verband hield met economische kwesties.

Om te voorkomen dat zijn rapport als eenzijdig werd beschouwd, gaf Nederbragt aan hoe hij tot zijn bevindingen was gekomen. Naast dat hij diverse dossiers had bestudeerd en van officiële zijde inlichtingen had ingewonnen, had hij diverse

47 *De Zuid-Limburger*, 14 aug. 1919, p2k1. Commissie vernoemd naar het aantal leden bestaande uit afgevaardigden van de Verenigde Staten, Frankrijk, Groot-Brittannië, Italië, Japan, Nederland en België. Afschrift telegrammen in: NA, archief Ruijs, inv.nr. 7.

48 Colenbrander aan Van Karnebeek, dec. 1918. Nederbragt aan Van Karnebeek, De economisch-politieke positie van Zuid-Limburg, 7 okt. 1919. Beide rapporten: Katholiek Documentatie Centrum, archief Aalberse nr. 169, NL-NmKDC AALB 1118. Over Nederbragt zie: <https://resources.huylgens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn3/nederbragt>.

plaatsen in Limburg bezocht en daar gesprekken gevoerd met onder andere (oud-) burgemeesters, ambtenaren van de belastingen, de spoorwegen, de maaskanalisation, het mijnwezen en de bruinkoolexploitatie. Uit niet-ambtelijke kring had hij gesproken met voorzitters van Kamers van Koophandel en Fabrieken, bankdirecteuren, industriëlen en een vakbondsleider.

Over het zowel voor de energievoorziening als de werkgelegenheid voor Nederland uiterst belangrijke mijngebied sprak de Belgisch nota slechts met een enkel woord. Volgens Nederbragt kwam dat omdat deze regio vooral door Hollands initiatief bloeide, namelijk door de Nederlandse Staatsmijnen. Om de Belgische nota verder te ondermijnen, vulde hij aan dat in het mijngebied ook bedrijven actief waren die door Duits kapitaal gefinancierd werden en Duitse directeuren hadden.

Zoals gezegd bevatte de Belgische nota volgens Nederbragt ook een kern van waarheid. Zo constateerde hij dat de Maastrichtse industrie geen florissant beeld vertoonde. Het had vroeger een geweerindustrie, behangselpapierfabricage, branderijen, leerlooierijen en lakenfabrieken gekend. Dat alles was verdwenen. Van de 32 bierbrouwerijen waren er nog circa 16 over en van de spijkerfabrieken nog slechts één kwijnende. Tijdens de oorlog werden Duitse grondstoffen bijzonder gemist. Erger was dat de arbeiders wegtrokken en elders werk vonden. Voor de oorlog gingen uit Maastricht 750 arbeiders per trein naar de kolenmijnen, nu waren dat er 2150 omdat de lonen daar veel hoger waren dan in de Maastrichtse industrie. Ook de gemeente Maastricht trok arbeiders weg uit het bedrijfsleven door het bieden van hoge lonen.

Dat de sociaaleconomische verwevenheid van Maastricht en België in vergelijking met andere Limburgse plaatsen groter was, bleek volgens Nederbragt onder andere uit het grondbezit. Naast gemeenschappelijk Nederlands-Belgisch grondbezit was in en rond Maastricht bijna 13 procent van de grond in Belgische handen. Eenzelfde beeld zag je in de industrie. In een schematisch overzicht van de industrie in Maastricht en omgeving schetste Nederbragt de internationale positie van de stad.

Onderneming	Kapitaal	Mensen	Aantekeningen
Keramische fabriek 'de Sphynx', voorheen P. Regout & Cie.	Vermoedelijk 1/4 of iets minder Belgisch, overigens Limburgs	1 directeur, pro-Belgisch Limburger, en 1 Belg	Een Duits onderdirecteur moest tijdens de oorlog weg
De z.g. 'Céramique', v.h. G. Lambert & Cie.	Bijna uitsluitend Belgisch	Directeur Hollander, techn. leider Belg	Als boven een Duits directeur (Engelse pressie?)
Keramische fabrieken 'Mosa' (porselein en glasw.) en 'Stella' (fijn aardew.) (Meerssen)	Limburgs	Pro-Belgische Limburgers	
Zinkwitfabrieken (Maastricht en Eijsden)	1/3 à 1/2 Belgisch	Directeur Belg	
Kon. Ned. Papierfabriek	Hoofdzakelijk Belgisch, Franse administratie	Directeur Limburger	
Holl.-Belg. cokesfabriek	Hoofdzakelijk Belgisch, resp. Belgisch-Frans	Zaakwaarnemer Belg	Werkt met Eng. grondstoffen, exporteert naar België (werkt thans niet)
Tabaksfabriek v.h. Gebr. Philips	Holl.-Duits (verkapt)	Hollanders	
Rutten's bierbrouwerij	Limburgs-Belgisch	Limburgers, w.o. met Belgische neigingen; onder comm. zijn Belgen	
Papierfabriek Gebr. Tielens (Weert bij Meerssen)	Limburgs	Limburgs	Bloeiende fabriek (kl. 1000 arb.?)
Hoedenfabr. Gebr. Dassen	Id.	Id.	
Hoedenfabriek Gebr. Cremers	Id.	Id.	
Rubberfabriek	Vermoedelijk Hollands	Vermoedelijk Hollands	Geheel nieuw
Vermicellifabr. Bauduin	Limburgs	Limburgs	
Vermicellifabr. Pagnier	Id.	Id.	
Ijzeren beddenfabriek	Id.	Id.	
Vloertegelabriek	Id.	Directeur pro-Belgisch Limburger	
Spijker- en draadnagelfabriek	Limburgs-Belgisch	Directeur Limburger, 2 Belg. commissarissen	
Metaalwarenfabriek v.h. Lambriex en Co.	Limburgs	Directeur Limburger met Belgische neigingen (moeder is Belgisch)	
Stoomsteenfabriek 'Belvédère'	Id.	Limburgs	
Diverse drukkerijen	Limburgs, behalve 1 met Holl. en misschien 1 met Belg. kapitaal	Als voren	Onder de drukkerijen zijn er nogal met Belg. neigingen; een wordt in 't geheel niet vertrouwd (spionage-bureau?)

Bij deze opsomming zijn kanttekeningen te plaatsen. Zo was de naam van de voormalige fabriek van Petrus Regout niet 'Sphynx', maar 'Sphinx' en produceerde de fabriek Mosa porselein en tegels en Stella glaswerk. Wellicht dat de mensen verbonden aan Mosa en Stella pro-Belgische Limburgers waren, maar de directeur, Louis Regout, was in ieder geval geen annexionist. Met Rutten's bierbrouwerij werd de fabriek 'De Zwarte Ruiter' bedoeld. Dat Nederbragt slechts één bierbrouwerij noemde, kwam vast omdat deze verreweg de grootste in Maastricht was. Dat de papierfabriek van de gebroeders Tielens wellicht een kleine duizend arbeiders zou hebben, lijkt een typefout. In zijn rapport gaf Nederbragt namelijk ook aan dat er in Limburg drie papierfabrieken waren met in totaal 586 werknemers. Deze stonden in Maasniel (Roermond), Maastricht en Meerssen. Voordat in 1914 een brand de fabriek verwoestte, had Tielens circa 200 werknemers.⁴⁹

Villa Weert, in de nabijheid van de papierfabriek, was de woning van Leon Tielens (1855-1919), de oudste van de gebroeders Tielens. Tegenwoordig is de villa geheel door fabrieksgebouwen omsloten. [Privé archief auteur]

49 De Tijd, 6 april 1914, blad 2, p2k2.

Een voorbeeld van een drukkerij was die van Clement Goffin (1880-1951), een zwager van de directeur van N.V. Henri de Beaumont's Fabriek van IJzeren Meubelen (de bedoelde beddenfabriek) Charles de Beaumont (1888-1965); die op zijn beurt weer een neef was van Hyacinthe de Beaumont. Op de lijst ontbreken onder andere de zeepfabriek De Komeet in Sint Pieter, de Ned. Cartonagefabriek van Eugène Regout en de NV Wolindustrie voorheen Jules Regout & Co.

Foto uit 1899 van een door leden van de Sint Servatius Sociëteit gevormd orkestje. Geheel rechts Charles de Beaumont met cello. Naast hem Clement - Clim - Goffin, mandoline. [Paul Disch, Tachtigjarige historie van de Avanti-Kapel te Maastricht (1901-1981) Maastricht 1981]

Zo zullen er best nog meer kanttekeningen te plaatsen zijn. Nederbragt probeerde duidelijk te maken dat de Maastrichtse industrie sterk Belgisch getint was, hetgeen hij gevaarlijk achtte. Naast dat de Maastrichtse goeude burgerij vaak in het buitenland ging winkelen, gingen er ook veel dividenden de grens over. Maastricht had onvoldoende van de industrie geprofiteerd. Doordat er lage lonen werden betaald, had de stad geen krachtige arbeidersstand gekweekt. Bovendien had de Maastrichtse arbeidersklasse een slechte naam. Zo zagen de mijndirecties hen liever gaan dan komen, aldus Nederbragt. Kennelijk was dat een hardnekkig

probleem, want al in 1850 werd aan de minister van Koloniën gerapporteerd dat Maastricht een vlijtige, werkzame en gematigde bevolking miste.⁵⁰

Uit een slecht betaalde arbeidersbevolking die bovendien slecht gehuisvest was, kwam volgens Nederbragt geen energieke kleinindustrie op, noch voedde die een krachtige middenstand. Het viel Nederbragt op dat in Maastricht veel geklaagd werd. Mensen hadden het gevoel voor 'dompers en duisterlingen' te worden gehouden, en dat sommigen speciaal werden betaald om 'Oranje boven' te roepen. Bovendien bestond de indruk dat de mooie verbindingen met de rest van het land wel weer snel verloren zouden gaan.

Niet alle klachten achtte Nederbragt ongegrond en ook zag hij kansen voor de stad. Voor de export was de Zuid-Limburgse industrie niet afhankelijk van België. Voor zover er geëxporteerd werd, gingen de producten overal heen. Geheel in lijn met wat Louis Regout in zijn interview stelde, bevestigde Nederbragt dat met name de keramische industrie veel te lijden had gehad van buitenlandse dumping. Buiten dat de industrie te kampen had met een gebrek aan arbeidskrachten, werd zij ook geconfronteerd met problemen op het gebied van de kredietverschaffing. Dankzij de nog door koning Willem I opgerichte *Société Générale* had België sedert jaren een industrie bevorderend geldinstituut, terwijl in Nederland het gehele kredietwezen was toegesneden op de eisen van de handel.

De stemming onder de bevolking in Zuid-Limburg was volgens Nederbragt sterk afhankelijk van de economische toestand. Maastricht en omgeving maakte op hem een gemengde indruk. Hoewel de massa van de bevolking vóór de oorlog zeer pro-Belgisch geweest moest zijn, was dat nu omgeslagen. Enerzijds kwam dat omdat men vond dat de Belgen ondankbaar waren voor wat voor hen tijdens de oorlog was gedaan. Anderzijds door de invloed van de katholieke kerk die zeer pro-Nederland was. De handel en industrie waren in de ogen van Nederbragt op zijn best genomen ietwat gereserveerd. Deels waren handelaren en industriëlen pro-Belgisch en sommigen zouden het liefst aansluiting bij België zien. Nederbragt noemde geen namen. Wel pleitte hij er sterk voor dat de overheid zich meer moest gaan toeleggen op de behartiging van de economische belangen in de grensgebieden. Wat Nederbragt in zijn rapportage impliciet dus ook aangaf, was dat iemand pro-Belgisch kon zijn zonder ook annexionist te zijn. Dit onderscheid vinden we in de rapportages van Max Cappel niet terug.

50 Nota De Stuers, 2 feb. 1850, NA, Ministerie van Koloniën, 1850-1900, inv.nr. 4.

Slotbeschouwing

Wat mogen we nu opmerken over Maastrichtse industriëlen en het Belgische annexionisme in de jaren 1918-1919? In de eerste plaats zien we dat als reactie op het Belgische streven om Limburg en daarmee ook Maastricht te annexeren ook ondernemers anti-annexionistische geluiden lieten horen, zowel in verenigingsverband als persoonlijk. Een van hen was de grootindustriële Louis Regout die perspectief zag voor de Limburgse industrie en geen enkele reden voor Limburg om zich van Nederland af te scheiden.

Hoewel Max Cappel stelde dat annexionisten vooral gezocht moesten worden onder de grootindustriëlen, was hij duidelijk niet thuis in de stad waar hij onderzoek deed. De wijze waarop hij tot zijn conclusies kwam, generaliseerde en rapporteerde, getuigen niet van gedegen researchewerk. Zijn hier vermelde rapporten geven hooguit enige indicatie over posities die sommige ondernemers mogelijk ten aanzien van de Belgische verlangens zouden hebben ingenomen. Anderzijds kun je ze ook duiden als een verzameling roddel en achterklap.

In contrast daarmee staat het beredeneerd verslag van Johan Nederbragt. Net als Regout keek Nederbragt naar de economie en zag hij een slechte economische toestand als een voedingsbodemp voor Belgische sympathieën. Diverse factoren in aanmerking nemende, concludeerde hij dat Maastrichtse handelaren en industriëlen deels pro-Belgisch waren en sommigen het liefst aansluiting bij België zouden zien. Dat is plausibel, zeker als het Belgen betrof. Zoals Regout in bedekte termen opperde, zullen er ongetwijfeld ook ondernemers geweest zijn die de kat uit de boom keken, of voor wie financieel-economische perspectieven leidend waren om te beoordelen of zij al of niet voordeel zouden hebben van aansluiting bij België. Een stelling dat in Maastricht vooral grootindustriëlen voorstanders van annexatie waren, mist evenwel een feitelijke grondslag.

Of er nu wel of niet ondernemers in Maastricht waren met annexionistische gevoelens moet voor Van Karnebeek een randverschijnsel geweest zijn. Geruggesteund door het gros van de Limburgse bevolking moest hij bij de onderhandelingen in Parijs omzichtig te werk gaan om de Belgische annexatie-eisen te pareren en moest hij voorkomen dat er een referendum over de kwestie in Limburg werd gehouden.⁵¹ Daarin is hij geslaagd. Ook moest hij de onderhandelingen over de herziening van het Verdrag van Londen van 1839 in goede banen leiden. In 1925 kwam het tot een vergelijk tussen Nederland en België waarbij dit verdrag op een paar punten werd herzien. Hoofdzakelijk betrof het de positie van de haven van

51 Zie: Instructie voor de Nederlandse gedelegeerden in Parijs, z.d. (3 aug. 1919). Rijks Geschiedkundige Publicatiën, A.1. 1919-1920 - GS 156, 99.

Antwerpen en het beheer van de Schelde, maar ook zaken zoals de scheepvaart op de Maas. Bij Amsterdamse en Rotterdamse handels- en scheepvaartondernemingen en aanhangers van de extreemrechts georiënteerde politieke stroming Groot Nederland, die een staatsrechtelijke samensmelting tussen Nederland en Vlaanderen nastreefde, stuitte het verdrag op fel verzet omdat het te veel tegemoet zou komen aan de Belgische wensen. Gevolg was dat het wetsontwerp tot goedkeuring van het verdrag in 1927 door de Eerste Kamer werd verworpen, wat minister Van Karnebeek, die namens Nederland het verdrag had ondertekend, tot aftreden bewoog.⁵²

52 Zie: R.L. Schuurmsma, *Het onaannemelijk tractaat. Het verdrag met België van 3 april 1925 in de Nederlandse publieke opinie* (Groningen 1975).

Bijlage: toespraak 30 november 1918

à sa Majesté le Roi des Belges

Sire,

La joyeuse entrée du Roi en sa bonne ville réjouit tout le pays de Liège; c'est pour que tout le pays de Liège en soit que nous sommes venus ici. La guerre a brutalement interrompu nos relations avec cette ville dont le Limbourg est tributaire par des traditions qui remontent aux fondateurs mêmes de nos cités. Nous eussions voulu acclamer le Roi et la Famille Royale à Bruxelles, vers qui n'ont cessé d'aller nos pensées et nos cœurs. Nous avons tremblé pour la Belgique et pleuré pour elle, nous avons souffert cruellement qu'une barrière ait été dressée entre elle et nous; nous revenons ici avec une joie inexprimable. Nous saluons avec fierté et affections le Roi brave et clairvoyant qui continue si bien la tradition nationale et dynastique; nous l'acclamons et nous acclamons aussi la Reine tant aimée et ces enfants royaux si grands déjà [?] de celle beauté merveilleuse dont la guerre a enfreint tout le peuple. Ceux qui n'ont pas la haute conception de l'honneur auquel on sacrifie tout, ceux qui n'ont pas protesté quand le traité garantissant la neutralité de la Belgique a été violé n'ont pas le droit de se réjouir avec nous. Mais nous sommes heureux d'être en liesse avec votre bonne ville avec tout ce cher pays parce que nous avons toujours cru que Dieu réparerait l'injustice et que nous n'avons jamais désespéré.

Maestricht 30 Novembre 1918

Vrij vertaald:

aan Zijne Majesteit de Koning der Belgen

Sire,

De vreugdevolle intrede van de koning in zijn goede stad verheugde het hele land van Luik; het is aan heel Luik om er deel van uit te maken dat we hier zijn gekomen. De oorlog heeft op brute wijze onze relaties verbroken met deze stad waarvan Limburg afhankelijk is door tradities die teruggaan tot de grondleggers van onze steden. We hadden graag de koning en de koninklijke familie in Brussel geprezen, naar wie onze gedachten en ons hart onophoudelijk uitgaan. We beefden voor België en weenden om haar, we hebben wreed geleden dat er een barrière was opgetrokken tussen haar en ons; we keren hier met een onuitsprekelijke vreugde terug. We groeten met trots en genegenheid de dappere en scherpzinnige koning die zo goed de nationale en dynastieke tradities voortzet; we juichen hem toe en we juichen ook de geliefde koningin toe en de koninklijke kinderen die al zo groot zijn van die wonderbaarlijke schoonheid wiens oorlog inbreuk heeft gemaakt op alle mensen [?]. Degenen die niet het hoge idee van eer hebben waaraan alles wordt opgeofferd, degenen die niet protesteerden toen het verdrag dat de neutraliteit van België garandeerde werd geschonden, hebben niet het recht om zich met ons te verheugen. Maar we zijn blij om ons te verheugen over uw goede stad en heel dit dierbare land, omdat we altijd hebben geloofd dat God onrecht zal rechtzetten en we hebben nooit gewanhoopt.

Maestricht 30 november 1918